

Dkt. Donald Fowler, Asili za Agano la Kale, Vikundi vya Watu 13 vya Mhadhara, Habiru na Waaramu

© 2024 Don Fowler na Ted Hildebrandt

Huyu ni Dk. Don Fowler katika mafundisho yake juu ya Asili za Agano la Kale. Hiki ni kipindi cha 13, Vikundi vya Watu, Habiru, na Waaramu.

Vema, karibu tena tunapojaribu kumalizia somo hili la kwa nini Waebrania wanaitwa Waebrania au, hasa zaidi, kwa nini Abrahamu anaitwa Mwebrania. Kwa sababu tunaweza kusema ikiwa Abrahamu anaitwa Mwebrania, inaeleweka kwa nini wazao wake wanaitwa Waebrania.

Lakini je, Ibrahimu anaitwa Mwebrania kwa sababu yeye ni Habiru? Naam, hiyo ndiyo tunayohangaika nayo hapa. Na kwa hivyo, kabla ya kufanya uhusiano huo, kuna mambo kadhaa kuhusu Habiru ambayo tunapaswa kuangalia. Kwa hivyo, ninakualika kutazama maelezo yetu hapa juu.

Taarifa pamoja nami katika A, chini ya 4, Habiru au Habiru, itakuwa ni kitu kimoja, inatumika katika Kiakadi mapema kama Warad-Sin na Rim-Sin. Sasa, najua tunapooni vile vitu ambavyo hawazungumzi nasi, lakini acha nikujulishe kwamba maeneo haya, watu hawa wote wako Mesopotamia. Na utagundua kuwa mnamo 1800, uko nje ya Mesopotamia na mamia ya miaka baada ya Ibrahimu.

Angalia pia pamoja nami kwamba neno lilitokea Nuzi mwaka 1500, ambapo Habiru kutoka kwa jina la Kisiria, Adiglat, na mwanamke anayeitwa Sinbalti wanatajwa. Habiru hutumiwa mara nyingi sana katika kipindi cha Amarna. Kwa hivyo kile tunachokuuliza, na ninajua kutoka kwa uzoefu kwamba hii inachanganya.

Kwa hivyo wacha nikudokeze basi, neno Habiru katika Kiakadi linatumika kote Mesopotamia ya Juu. Na inatumika kote hapa Palestina pia. Kwa hivyo maana yake ni kwamba, tayari unaweza kuona neno Habiru linatumika nje ya Biblia katika Kiakadia, linalotumika kote Mesopotamia.

Neno la Kiakadi Habiru lina mwenza wa Sumeri aitwaye Shara-igizi. Na neno la Kisumeri linarudi nyuma katika milenia ya 3 KK katika matumizi yake. Kwa hiyo, kama inarudi kwenye milenia ya 3, basi hiyo inamaanisha hiyo ni miaka elfu moja kabla ya Ibrahimu.

Hivyo hapa ni hitimisho la kwanza kwamba sisi ni kwenda kufanya wakati sisi kuangalia ramani. Neno Habiru linatumika mbali zaidi ya mipaka ya Israeli. Na ilitumika muda mrefu kabla ya Ibrahimu.

Kwa hivyo, moja ya mambo ya kwanza tunayoweza kufanya ni kufikia hitimisho la mapema sana kwa kusema Abraham anaweza kuwa Habiru, lakini kwa hakika sio Habiru pekee, kwa sababu neno hilo lilitumika muda mrefu kabla ya Ibrahimu, na lilitumika kote kwenye Mwezi wenye Rutuba. Kwa hivyo hiyo ndiyo hitimisho la kwanza la majaribio ambalo tunaweza kufanya. Hitimisho la pili la majaribio ambalo tunaweza kukufanyia ni hili.

Katika Sumeri na Akkadian, neno hilo halitumiki kuelezea kabila. Nijuavyo, Habiru haitumiki kamwe kwa kikundi cha watu. Hakuna jina kama taifa au kabila la watu wanaoitwa Habiru.

Neno Habiru linatumika kama istilahi ya kijamii na kikabila. Kwa maneno mengine, katika Kiakadi, Habiru ni neno ambalo lilitumiwa kwa makundi ya watu wa asili mbalimbali za makabila, ambao wote walikuwa wakiishi pembezoni mwa jamii. Walikuwa watu wa nje.

Ya karibu zaidi ambayo ninaweza kufikiria kama mfano inaweza kuwa neno gypsy. Gypsies ni watu, hasa katika Ulaya, ambao waliishi kote Ulaya. Walikuwa wa kimataifa.

Kwa kweli hawakuwa sehemu ya kundi lolote la watu, na daima walielekea kuishi nje ya sheria kwa kiwango fulani. Ili kile tunachopendekeza kwako katika sehemu hii ya C ya vidokezo vyetu ni neno halitumiki kwa kikundi cha watu. Inatumika kwa vikundi vya watu ambao wako nje ya sheria, wanaoishi kwenye ukingo wa sheria.

Kwa hivyo, tunapokuja kwa D, tunaweza kutoa hoja hii. Neno Habiru linatumika katika ulimwengu wa kale kabla na baada ya kipindi cha Kutoka. Na, bila shaka, hii ni kweli hasa kwa Palestina.

Kwa hiyo, ningesema kwa kumalizia, tunaweza kusema baadhi ya Habiru wanaweza kuwa Waebrania, lakini ni hakika kabisa si Habiru wote walikuwa Waebrania. Ona, kwa maneno mengine, kurudi kwenye Mwanzo 14:13, wakati Ibrahimu alipoitwa Habiru. Inawezekana kwamba aliitwa Habiru kwa sababu alichukuliwa kuwa mtu ambaye alikuwa nje ya sheria na alikuwa nje ya sheria. Lakini hatuwezi kusema kwamba neno Habiru lililingana na Waebrania kwa sababu Ibrahimu kwa sababu neno katika wakati wa Ibrahimu lilitumika mbali zaidi ya mipaka ya Israeli ambapo Ibrahimu alikuwa.

Kwa hiyo, nitasema hitimisho, kisha nataka kusema mambo machache zaidi kuhusu hili. Ingawa inawezekana kwamba Ibrahimu aliitwa Mwebrania kwa sababu alichukuliwa kuwa Habiru, ambayo ilimaanisha mtu ambaye alikuwa kwenye ukingo wa utamaduni, hatuwezi kusema moja kwa moja Kiebrania na Habiru ni kitu kimoja.

Kwa hivyo, katika uwasilishaji huu wa kutatanisha, ninachoweza kusema ni, nadhani tunayo, nadhani yangu ni kwamba tuliyo nayo ni ajali ya kifonetiki.

Kiebrania katika Mwanzo 14:13 na Habiru ni maneno mawili tofauti. Na kile ningependekeza ni kwamba zitokee zisikike sawa. Hili ni jambo la kujaribu, lakini ningependekeza ni kwamba zitokee zisikike sawa. Ningependekeza kwako kwamba Ibrahimu aliitwa Mwebrania kwa sababu alivuka kutoka Palestina, uniwie radhi, alivuka kutoka Mesopotamia hadi Palestina, na sioni uhusiano wowote kati ya neno Habiru na Kiebrania.

Ni maneno mawili tu yanayofanana lakini si neno moja. Nina shaka kwamba kuna uhusiano wowote kati ya neno Habiru linapotokea katika hifadhi ya kumbukumbu ya Amarna na neno Kiebrania. Kwa maneno mengine, katika mwaka wa 1370, wakati Yoshua aliingia katika nchi, na mfalme wa Yerusalemu aliandika mfalme wa Misri na kusema Habiru wanakuja, nina mashaka ya kiasi kwamba hiyo haimaanishi Waebrania.

Wakati mfalme wa Yerusalemu anaandika kwamba Habiru anakuja kutuma askari, kile anachosema ni Habiru wanakuja kutuma, na istilahi kamili inatumwa askari 10, 15. Hilo halionekani kama uvamizi wa Waebrania. Tunasoma katika maandiko ya Biblia kwamba Yoshua alipigana na mji wa Yerusalemu uitwao Yebusi na kwamba aliwashinda vitani.

Hiyo hakika ilikuwa zaidi ya askari 10 au 15. Kwa hivyo, nina mashaka kidogo kwamba wakati kumbukumbu ya Amarna ambapo neno Habiru limetumika, nina mashaka kidogo kwamba hiyo haihusiani na Waebrania, lakini sitasisitiza jambo hilo. Kwa hivyo, ninachoweza kusema kwa kuhitimisha kwa Habiru ni kwamba ninashuku kwamba Ibrahimu aliitwa Mwebrania kwa sababu alivuka, na kwamba neno la Kiebrania hapo si sawa na neno Habiru, ambalo kimsingi ni neno la Mesopotamia.

Kwa hivyo ndio mjadala wetu juu ya hili. Sio neno la mwisho. Huenda hata lisiwe neno la mwisho kutoka kwangu.

Labda miaka michache kutoka sasa, rafiki yangu Dk. Hildebrandt ataniomba nifanye mhadhara mwingine juu ya hili na nitakuwa na mtazamo mwingine juu ya hili. Lakini kwa sasa, huo ni mtazamo wangu. Inaturuhusu kuhamia eneo la somo la umuhimu zaidi kuliko kama Abraham alikuwa Habiru au Mwebrania.

Na hilo ndilo eneo la mada ya Waaramu. Kwa hivyo, ninapotoa taarifa kama hii ili kukujulisha, inakuambia hii ni muhimu zaidi. Hakuna watu wengine walio na umuhimu mkubwa kwa masomo ya Agano la Kale kuliko Waaramu.

Huu sio mjadala wa kitaalamu kati ya Waebrania na Habirus. Huu ni mjadala kuhusu asili ya watu wa Ibrahim. Kwa hivyo, ni muhimu sana kwa ukweli wa kihistoria wa Mwanzo.

Pili, walizuia upanuzi wa Waashuru kuelekea magharibi kwa karibu miaka 300. Tatu, wanawakilisha mojawapo ya mambo muhimu zaidi ya kikabila katika kipindi cha ufalme uliogawanyika. Kwa maneno mengine, walikuwa wapinzani wakuu wa Waisraeli wakati wa utawala wa kifalme uliogawanyika.

Nne, vitabu vya Mwanzo, Ezra, Danieli, na Yeremia vimeandikwa kwa sehemu, sehemu ndogo, nyakati nyingine kubwa zaidi, katika lugha ya Kiaramu. Kwa hiyo, tunapozungumza kuhusu Waaramu, tunazungumza kuhusu jambo fulani la maana sana katika Biblia. Hili pia ni kweli kwa sababu licha ya yale niliyotaja katika aya hiyo hapo juu, nilipaswa kukutajia kwamba Yakobo, Yakobo, mjukuu wa Ibrahimu, aliitwa Mwaramu wa kutangatanga.

Kwa hivyo, tunapozungumza juu ya Waaramu, hii inafaa kutumia saa moja pamoja kujaribu kujua. Kwa hiyo, tuna tatizo? Nilikutajia katika aya ya pili, tatizo limeelezwa kwa ujumla, waliberali wengi, au nilipaswa kutumia neno wakosoaji, wakosoaji wengi na wanaakiolojia wangesema kwamba kumbukumbu ya kwanza inayotambulika kwa watu walioitwa Waaramu ni wakati wa Tiglath-Pileser I karibu 1100 BC. Kwa mfumo wa uchumba wa mtu yeyote, Ibrahimu alikuwa kabla ya 1100 KK.

Kwa hivyo, kwa kuwa kitabu cha Mwanzo kinataja wazi neno hilo mnamo 2000 KK, tuna shida ya mpangilio. Ikiwa marejeleo ya kwanza kabisa ya watu wa Waaramu ni 1100 KK, na Mwanzo inataja jina la Kiaramu, na baadaye, tunapoona Labani na Yakobo wakiwa na wakati wao wa kubusu na kujipodaa pamoja, wanafanya agano, na Labani katika agano lake anafanya kwa Kiaramu, na Yakobo anafanya agano lake kwa Kiebrania, basi tunayo lugha ya Kiaramu ya Yakobo inayoonekana katika kipindi cha wakati. Kwa hivyo hiyo ni sehemu ya shida ambayo tunashughulikia.

Je, tunaweza kuwa na watu wa Kiaramu kabla ya 1100 KK? Pendekezo langu ni, vizuri, Mwanzo hufanya, na tunahitaji kufikiria juu yake na kujaribu kupata ufahamu fulani juu yake. Kwa hivyo nimekuwa na busara kuweka hii katika istilahi ambayo ni unyenyekevu. Kuelekea suluhu, sitaki kukupa hisia kwamba nina suluhisho, lakini natumai naweza kutusogeza kwenye suluhisho.

Kwa hivyo, sehemu ya ugumu ni kwamba isipokuwa habari katika Mwanzo, asili ya watu wa Waaramu haijulikani. Wanazuoni wengi wanasema kwamba Waaramu walitokea katika majangwa makubwa ya Syria, Iraq, na kile tunachokiita Saudi Arabia. Mtazamo mwingine, hata hivyo, wa kihafidhina una kwamba siku zote wamekuwa katika nchi yao ya Aram-Naharaim, Aram ya mito miwili.

Kwa hiyo, ninaogopa kwamba katika kompyuta yangu ole kwamba nimepoteza ramani hivi karibuni ambayo nilitaka kukuonyesha kuhusu hili. Kwa hivyo, siwezi kukuonyesha ramani hiyo. Itabidi nitulie kwa kukuonyesha ramani ndogo kuhusu, nadhani tunaweza kufunga kwenye ramani hiyo.

Ninaweza kukuonyesha ramani ndogo ambayo kwayo ninaweza kuonyesha mgawanyo wa kihistoria wa watu wa Kiaramu. Kwa hivyo, tutaangalia baadhi ya vifungu vya Biblia, na natumai, ninaweza kuweka hili wazi, lakini angalia istilahi hii papa hapa. Haina maana yoyote kwako.

Ndiyo maana unatazama video hii ili niweze kukuelezea. Padan Aramu. Maana yake ni shamba la Aramu.

Hili ni jina la kihistoria kwa eneo hili. Tuko juu Siria, Mesopotamia. Huu ni Mto Eufrate.

Hapa hapa, unaona Eufrate? Huyu hapa Balaki. Katika ramani za kurudi nyuma, kadiri tunavyoweza kurudi nyuma, eneo hili hapa juu linaitwa uwanja wa Aramu. Hii pia inaitwa katika fasihi ya zamani ya Mashariki ya Karibu, Aram-Naharaim.

Aram-Naharaim maana yake ni Aramu ya mito miwili. Sawa, wacha niseme tena ili kujaribu kuiweka wazi zaidi. Eneo hili la Mesopotamia ya juu, muda mrefu kabla ya 1100 KK, eneo hili lilikuwa na majina mawili.

Tumetaja kwa wingi majina haya katika hati za kale za Mashariki ya Karibu muda mrefu kabla ya 1100 KK, wakati eneo hili la juu hapa liliitwa ama Padan Aram, ambayo ilimaanisha uwanja wa Aramu, au Aram-Naharaim, ambayo ni Kiebrania, au kwa kweli Kiaramu, kwa Aramu ya mito miwili. Kwa hiyo, mito hiyo miwili ingekuwa Mto Frati hapa na Mto Balaki hapa. Sawa, baadaye, usambazaji wa watu wa Kiaramu umeonyeshwa picha ya njano hapa.

Hiyo ndiyo mipaka ya falme za Kiaramu wakati wa utawala wa kifalme uliogawanyika. Kwa hivyo, wacha turudi kwenye suluhisho. Kwa hayo, natumai naweza kukueleza ninachomaanisha ili uelewe.

Hapa nilitaja Biblia yenyewe kwa uwazi kabisa inaonyesha kumbukumbu thabiti ya angalau jina au neno Aramu. Kwa mfano, Nahori, ambaye alikuwa ndugu ya Abrahamu, ana mjukuu anayeitwa Aramu. Isaka, kulingana na Mwanzo, Isaka na Yakobo wote wawili huoa binti za Waaramu wanaoonekana wazi, Betueli na Labani, na Labani na Yakobo walipopatana, Labani alitaja jiwe lake katika Kiaramu na Yakobo katika Kiebrania.

Na Kumbukumbu la Torati 26:5 inamwita Yakobo Mwaramu wa kutangatanga. Kwa hivyo, kile tunachokuonyesha basi ni Mwanzo hutumia neno Kiaramu mara kwa

mara, kama jina la mahali na inaonekana kupendekeza kikundi cha watu. Kwa kweli hutumia lugha ya Kiaramu, lakini hapa ndio shida yetu.

Rekodi ya mapema zaidi ya kiakiolojia tuliyo nayo ya watu wa Kiaramu ni 1100 KK, miaka elfu moja tofauti na wakati wa Ibrahimu hadi wakati wa Tiglath-Pileseri. Kwa hiyo, tunafanya nini na tatizo hilo? Mwanzo ina Waaramu, mahali paitwapo Aramu, na watu wanaozungumza Kiaramu. Kwa hakika inamtaja Yakobo mwenyewe kama Mwaramu anayetangatanga wakati hatuna ushahidi mwingine wa kiakiolojia wa Waaramu. Kwa hivyo, jibu langu ni kukamata ni kuamua kama jina Aram linaweza kutambuliwa na Waaramu wa kikabila.

Ngoja nirudi nikuonyeshe ninachomaanisha. Kwa hiyo, basi, kwenye ramani hii ambayo tuliangalia hapo awali, mahali fulani, nilifikiri bado nilikuwa nayo, lakini inaonekana, sina. Ndiyo, hii hapa.

Hakuna ubishi, hakuna ubishi, lakini kwamba jina Aram lilikuwepo muda mrefu kabla ya wakati wa Tiglath-Pileser I. Padan Aram iko kwenye ramani zote za kale, Aram Nah araim iko kwenye ramani za kale, kwa hiyo sisi bila ubishi bila ubishi tuna ukweli kwamba jina Aram linaonekana kwenye ramani kikamilifu miaka elfu moja mapema kuliko Tiglath 0 1 BC Okay? Kwa hivyo, tunachouliza ni kwamba kwa njia yoyote ile inapendekeza uhusiano kati ya watu wa Kiaramu na jina la mahali Aramu? Kwa hivyo, ikiwa unaelewa hilo, basi hilo ndilo swali ambalo tutafanya kazi nalo hapa. Mapema kama Narm Sin, nina hakika baadhi yenu mnamkumbuka Narm Sin. Alikuwa yule jamaa aliyevaa kofia ya chuma yenye pembe, unakumbuka, ambaye alikuwa mfalme wa kwanza huko Mesopotamia kutangazwa kuwa mungu, kugawanywa.

Narm Sin anataja Kiaramu kilichoko eneo la juu la Euphrates mapema kama 2300. Aram inaonekana kama jina la mahali katika kumbukumbu za Drechem huko Mesopotamia ya juu mwaka wa 2000, hati za Mari mwaka wa 1800, vidonge vya Alalakh mwaka wa 1700, na Ugarit katika 1400 kabla ya miaka elfu moja, kama unavyoweza kuona neno 1000. BC.

Zaidi ya hayo, kuna baadhi ya majina ya maeneo ya kale ya Mesopotamia ya juu, kama vile Paddan Aram na Aram Naharaim, ambayo ni muda mrefu kabla ya Tiglath-Pileseri I. Kwa hiyo, kwa ufupi, je, majina haya ya mahali ni viashiria vya Waaramu wa kabila? Marejeleo mengi ya jina la mahali kwa Aram. Je, tunaweza kusawazisha majina ya mahali ambayo yana Aramu ndani yake na Waaramu wa kikabila? Kweli, wacha niangalie kamera na niwe mkweli kwako. Jibu ni kwamba mbali na yale tunayosoma katika Mwanzo, hatuna ushahidi wowote kwamba Kiaramu ilikuwa lugha iliyozungumzwa wakati wa Ibrahimu, wala hatuna ushahidi wowote wa kiakiolojia.

Yote tuliyo nayo ni majina ya mahali tu ambayo yana Aramu ndani yake, inataja mahali ambapo Aramu inaonekana kama jina la mahali. Kwa hivyo, asili ya watu wa

Kiaramu mara nyingi mara nyingi huunganishwa na Akhlame na Sutu, na kuna ushahidi mkubwa wa kiisimu kwamba wana uhusiano wa karibu na Waamori. Kwa hivyo, naweza kukupa habari njema.

Pia ni habari mbaya. Habari njema ni kwamba Lawson Mdogo, ambaye ni profesa katika Seminari ya Utatu huko Deerfield, kaskazini mwa Chicago, Illinois, aliandika tu kitabu ambacho kinahusu Waaramu nene. Amekuwa mmoja wa wataalam wakuu juu ya hili, na kwa hivyo, ikiwa kwa sababu yoyote inayojulikana na Mungu na malaika, utaamua kutaka kuendelea na hii zaidi, unaweza kwenda kwenye maktaba yako ya seminari. Nina hakika itakuwa tu katika maktaba ya seminari, na kupata kitabu chake, Lawson Mdogo, kilichoandikwa MDOGO, kama kijana mwenye ER.

Unaweza kusoma alichandika juu ya hili. Kwa hiyo, hiyo ndiyo habari njema. Hizo pia ni habari mbaya kwa sababu, mwishowe, bado tunasumbuliwa na tatizo kwamba tulicho nacho ni jina la mahali mbali na kile kitabu cha Mwanzo kinaeleza.

Kwa hiyo, hilo linatupeleka kwenye tatizo lingine, ambalo ni kwamba, kwa kuwa kitabu cha Mwanzo kinamchora Ibrahimu akishuka kutoka eneo hili la jumla, basi tunapewa jukumu la kuuliza swali, Ibrahimu alitoka wapi? Katika ramani hii hasa, ikiwa ungependa tu kufuata mshale wangu, wakati Ibrahimu aliondoka Uru ya Wakaldayo, mahali pa pili alipoenda ni Harani. Huko, katika mji wa Harani, alingoja baba yake afe. Baada ya baba yake kufariki, aliendelea na safari.

Sasa, utakachooni ni kwamba huko chini, kuna jiji kubwa, jiji linaloitwa Uru. Kwa hiyo, tutakachofanya kwa muda sasa ni kujiuliza swali, Wakaldayo wako wapi? Je! Ibrahimu alitoka Uru hapa juu, ama Ibrahimu alitoka Uru hii hapa chini? Hayo ni chaguzi zetu mbili. Ibrahimu, Mwebrania.

Je! alitoka Uru hapa, au Uru hapa juu? Kwa hiyo, hiyo ni kazi yetu. Nimesikitika sana kwamba sina ramani ya kukuonyesha njia mbadala. Kwa hivyo, ninachotaka kufanya ni kukualika ununue kitabu.

Na sipati mrahaba kutoka kwa Moody Press, lakini Moody Press ina kitabu kizuri kiitwacho Moody Bible Atlas. Na atlas hiyo ina ramani nzuri sana iliyoundwa ili kukuonyesha kwamba Abrahamu alitoka Uru kaskazini. Na kwa hivyo, ikiwa unataka kufuatilia hili na unataka kuiona kwenye fomu ya ramani, basi unaweza kwenda kwenye Atlasi ya Biblia ya Moody kwa sababu hiyo ina Ibrahimu akitokea Uru kaskazini.

Tutazungumza juu ya hili kwa urefu fulani hapa. Kwa hiyo, hebu tuende kwenye Mwanzo sura ya 11. Hapa ndipo pa kwanza inapotuambia kuihusu.

Na wacha nisome tu mistari michache katika Mwanzo sura ya 11. Mwishoni mwa sura ya 11, maandishi ya Biblia yanatupa bawaba ya kututoa kutoka mwisho wa

matukio ya sura ya 11 hadi mwanzo wa matukio ya sura ya 12. Kwa hiyo, katika sura ya 11, kifungu kinatuambia, katika mstari wa 27, hizi ni kumbukumbu za kizazi cha Tera.

Tera akamzaa Ibrahimu, na Nahori, na Harani. Na Harani akamzaa Lutu. Sasa, Harani, akiwa baba yake Abrahamu, alikufa mbele ya baba yake, Tera, katika nchi ya kuzaliwa kwake.

Natumaini kwamba umetoa Biblia yako. Unaweza kusitisha video wakati wowote sasa hivi. Katika mstari wa 28, Ibrahimu alikufa mbele ya baba yake; samahani, Harani alikufa mbele ya baba yake Tera, katika nchi ya kuzaliwa kwake.

Katika nchi ya kuzaliwa kwake iko katika Uru ya Wakaldayo. Na Ibrahimu na Nahori wakajitwalia wake. Jina la mke wa Ibrahimu lilikuwa Sara.

Jina la mke wa Nahori aliitwa Milka, binti ya Harani, baba ya Milka na Iska. Na hivyo, katika mstari wa 31, Tera akamchukua Ibrahimu, mwanawe, Tera akamchukua Ibrahimu, mwanawe, na Lutu, mwana wa Harani, mjukuu wake, na Sara, mkwewe, mwanawe, mke wa Ibrahimu, wakatoka pamoja kutoka Uru wa Wakaldayo ili kuingia katika nchi ya Kanaani. Nao wakaenda mpaka Harani na kukaa huko.

Sawa? Sasa, wacha nirudi kwenye ramani haraka sana ili kukuonyesha kile ambacho imetuambia hivi punde. Kwa hiyo, kile ambacho kilituambia hivi punde ni kwamba Ibrahimu aliondoka Uru wa Wakaldayo, aliondoka Uru ya Wakaldayo, na akaenda Harani papa hapa, na hiyo ilikuwa hatua yake ya kuruka-ruka kuja huku, ambapo Mungu alikuwa akimwita. Hapa ni kwa Harani.

Nijuavyo mimi, hakuna anayepinga kwamba hapa ndipo mahali pa Harani. Kwa hivyo, ikiwa Ibrahimu alitoka hapa, swali ni, kwa nini aende Harani? Kwa sababu, kama unavyoweza kuona, una njia mbili ambazo ungeelekea kufuata ikiwa ungekuwa unatoka Uru hii hadi hapa. Na hivyo, njia moja itakuwa njia ya kusini ya kupitia Tadmori hadi Chatna na kisha kwenda kusini.

Njia ya kaskazini ingekuwa kukumbatia mto na kupanda hapa hadi Aleppo na kisha kushuka kwa sababu sio jangwa, ingekuwa rahisi zaidi, unajua, kundi kubwa la watu, kwa sababu Ibrahimu alikuwa na kundi kubwa la watu. Kwa hiyo, unapotazama ramani, inashangaza sana kwamba Abrahamu angetoka Uru hadi Harani. Kwa hiyo, kwa kuwa sasa tumeona picha, nitarudi kwenye maandishi yaliyoandikwa, lakini kabla sijarudi kwenye maandishi yaliyoandikwa, hebu tuangalie ramani mara ya mwisho.

Kama unavyoona, hapa kuna Uru. Uru iko kwenye ukingo wa magharibi wa Eufrate. Kwa hiyo, ina maana tungetarajia kwamba Ibrahimu angeweza tu kukaa kwenye

ukingo wa magharibi namna hii na kushika njia yake yote kwenye Eufate na kisha kuvuka.

Kwa hivyo, ikiwa Ibrahimu alitoka Uru hii, tunaweza kuwa na tatizo kwa sababu tunajua hakupanda meli. Maandiko yanatuambia kuwa hayataji meli. Ikiwa anasafiri katika eneo hili na anaenda Harani, basi Harani sio tu ametoka njia, lakini Ibrahimu atalazimika kuvuka mito mikubwa mara kadhaa ili kufika Harani.

Kwa hivyo, pamoja na hayo, nitarudi kwenye maandishi, na tutaanza kufunua hii. Nadhani ni somo la kuvutia sana, lakini kiwango changu cha nia sio sawa na ulimwengu unaonizunguka. Kwa hivyo, nitakupiga kwa mshtuko kwa kukuambia kwamba ingawa tafsiri za Kiingereza, nijuavyo, kila tafsiri ya mwisho ya Kiingereza inasema alitoka Uru wa Wakaldayo, maandishi ya Kiebrania hayasemi hivyo.

Maandishi ya Kiebrania hayasomeki Wakaldayo, ambayo ni Kigiriki. Maandiko ya Kiebrania yanasema Chasdu. Kwa hivyo, ninaweza kufuta mjadala wangu wa Habiru na kwa hivyo kile ambacho maandishi ya Kiebrania yanasema sio Wakaldayo, lakini Chasdu.

Kwa hiyo, kwa nini walitafsiri kama Uru wa Wakaldayo? Sawa, sawa, siwezi kusema kwa uhakika, lakini nadhani hii labda ni nadhani nzuri. Katika hotuba ya Stefano katika Matendo sura ya 7, Stefano anatembea katika historia ya Israeli, na kwa Kigiriki, kwa kawaida, Stefano, ambaye ni Myahudi wa Kigiriki, Stefano ananukuu kutoka kwa Septuagint. Septuagint ni tafsiri ya Kigiriki ya Agano la Kale kutoka Kiebrania na Kiaramu hadi Kigiriki.

Na hivyo, Stefano ananukuu Septuagint. Naam, Septuagint yasema alitoka Uru ya Wakaldayo, lakini maandishi ya Kiebrania hayasemi hivyo. Kwa hiyo, jambo la kwanza ni hotuba ya Stefano.

Jambo la pili ni kwamba hatujui Chasdu alikuwa wapi. Kwa hiyo, ikiwa wafasiri wa Kiingereza wangechagua kusema Ibrahimu alitoka Uru wa Chasdu, basi kile ambacho kingefanya kilitokana na mojawapo ya alama nyingi za maswali ambazo tunazo katika masomo ya Agano la Kale kwa sababu hakuna kitambulisho cha wazi cha Chasdu. Kwa hiyo, hayo ni mapendekezo yangu kwa nini tafsiri ilichaguliwa Wakaldayo, lakini kwa hiyo, kama unaweza kuona wazi, Wakaldayo katika Kigiriki si tafsiri ya Kiebrania, ni tafsiri.

Kwa hivyo, hapa kuna moja ya hoja zangu za kwanza na sina uhakika kama tutaweza kumaliza mjadala huu wote katika mhadhara huu, lakini tutaona. Watafsiri wa Septuagint hawakujua Chasdu ilikuwa wapi, lakini walijua jiji kuu la Uru lilikuwa wapi. Kwa hiyo, kwa vile walijua mahali Uri ilikuwa katika karne ya 3 KK, walijua mahali Uri ilikuwa, na utambulisho wa kijiografia wa Uru katika karne ya 3 KK, hadi katika kipindi cha Agano Jipya, Uru ingeitwa Uru ya Wakaldayo, na hiyo ndiyo sababu hasa

walichagua kutafsiri Uru wa Wakaldayo, kwa sababu hii ndiyo mwandishi pekee wa Agano Jipya alipaswa kujua kwamba Agano Jipya. watafsiri.

Sawa, ngoja nisimame hapo maana itabidi kuwa na utata kidogo. Katika nyakati za Agano Jipya, ulimwengu ulijua Uru mmoja tu, na huo ulikuwa ni mji huu maarufu sana wa Uru, ambao unarudi nyuma hadi milenia ya 5 KK Kwa hiyo, kwa sababu hiyo, hiyo ndiyo Uru pekee waliyoijua, na katika karne ya 3 KK, Uru hiyo iliitwa Uru ya Wakaldayo. Kwa hiyo, watafsiri wa Septuagint walihitimisha kwamba hii ilikuwa nchi ya kuzaliwa kwa Abrahamu chini hapa, kwa sababu ilikuwa Uru pekee waliyokuwa wakijua.

Kwa hiyo, walitafsiri katika Septuagint kwamba Abrahamu alitoka Uru wa Wakaldayo. Nitakachopendekeza kwako ni kwamba sidhani kama ni sawa. Sawa? Wakaldayo ni neno la marehemu linalotumika kutambulisha watu wetu wanaofanana na wanadamu ambao walionekana kwa mara ya kwanza kusini karibu 1000 BC Haikuwa hadi katikati ya milenia ndipo eneo hilo lilikuja kuitwa Wakaldayo, lakini ninachokuonyesha ni kitu kinachofanya kazi hivi.

Niruhusu nirudi kwenye ramani wakati mwingine. Umekuwa pamoja nami sasa tangu mwanzo, na kwa hiyo katika wakati wa Ibrahimu, Uru hii hapa chini ilikuwako. Lakini katika wakati wa Abrahamu, Uru hiyo ingeitwa Uru ya Sumeri.

Neno Wakaldayo, au ambalo tunapata Wakaldayo, neno Wakaldayo halikuwepo hata wakati wa Ibrahimu. Ikiwa Abrahamu alitoka Uru kule chini kusini kabisa, basi maandishi ya Kiebrania yangepaswa kusema Uru wa Sumeri. Kwa hakika, tukienda kwenye Mwanzo 10 na tukasoma kuhusu Mnara wa Babeli, uniwie radhi, hii ni sura ya 11. Mnara wa Babeli ulijengwa kwenye uwanda, na maandishi ya Biblia yanauita Shinari.

Ilifika kwenye uwanda wa Shinari. Vema, nilikutajia kwamba Shinari ilikuwa aina ya ufisadi wa Kiebrania wa Sumeri. Kwa hiyo, kile tunachoonyesha ni kitu ambacho nadhani hakina ubishi, na jambo hilo lisilopingika ni kwamba Uru katika wakati wa Ibrahimu ingeitwa Uru wa Sumeri, au ikiwa ingewekwa katika maneno ya Kiebrania, ingeitwa Uru wa Shinari. Na kwa hiyo, ninapojitayarisha kuendelea na uchunguzi wangu unaofuata basi, nataka kurudi kusema kwamba neno hili Wakaldayo, ambalo kwa hakika linaitwa Chasdu, kutoka Chasdu tunapata Wakaldayo.

Hili ni neno ambalo halikuwepo hata wakati wa Ibrahimu. Ni neno lililoelezea watu wa Waaramu ambao walikuja kuishi Mesopotamia ya kusini baada ya 1000 KK, na kwa hivyo haiwezekani kuwa Uru wa Wakaldayo. Na habari njema ni kwamba, kama tujuavyo hivyo, ni kwa sababu maandishi ya Kiebrania hayakusema kamwe Wakaldayo.

Alisema Chasdu. Kwa hivyo wacha niseme mara ya mwisho, kisha nitaendelea. Maandiko ya Kiebrania yanasema Chasdu.

Ikiwa ni Uru iliyoko kusini, ilipaswa kusema Sumeri, au neno la Kiebrania linalolingana na Sumeri, ambalo ni Shinari. Kwa hiyo, andiko linasema Uru ya Wakaldayo, na kile kinachofanya ni kwamba inaturudisha pamoja sasa hivi, na aina ya kama karibu katika ucheshi kidogo hapa, sawa, kwa hivyo Chasde iko wapi? Sawa, hapo ndipo tulipo. Nina furaha kwamba uliambatana nami katika hilo, na kama hukufanya hivyo, Mungu atakuhukumu.

Sawa, kwa hivyo tunaenda. Ibrahimu hangekuwa na wazo hafifu la Uru katika kusini inayoitwa Chasdu. Kwa hiyo tunajua Abrahamu angejua Uru ya kusini kama Uru wa Sumeri.

Kwa hivyo hiyo inatuongoza kukumbatia swali, sawa, Chaldu ni nini duniani, kwani hapo ndipo maandishi ya Kiebrania yanasema alitoka? Naam, wacha nigeukie aya hii hapa. Pendekezo bora ni kwamba Chaldu ni Hebraism kwa Proto-Arameans. Tangu wakati wa vitabu vya baadaye katika Agano la Kale, Wakaldayo wa kusini walipata umaarufu zaidi kuliko vikundi vya zamani vya Waaramu huko kaskazini, Wakaldayo walikuja kusimama kwa ajili ya kundi lolote linalozungumza Kiaramu.

Kwa upande mwingine, kuna baadhi ya hoja zinazoonyesha kwamba Chaldu iko kaskazini. Sawa, kwa hivyo nitakachopendekeza ni kwamba neno la ajabu la Chaldu kwa kweli ni jina la Waaramu wanaoishi kaskazini kinyume na Wakaldayo wanaoishi kusini. Sawa? Ikiwa haujachanganyikiwa kabisa, sio muujiza.

Acha nigawanye Mesopotamia katika sehemu mbili. Baada ya 1000 KK, kuna mmiminiko wa watu wa Kiaramu, watu wapya kabisa wanaozungumza Kiaramu katika eneo hili. Walipata umaarufu kwa sababu walikaa sehemu kubwa ya kusini na waliitwa Wakaldayo au Wakaldayo.

Upande wa kaskazini, kulikuwa na Waaramu waliokaa. Hawakuwa karibu kuwa maarufu, lakini nitajaribu kuwaunganisha Waaramu hawa wa kaskazini na neno Chaldu, ambapo maandishi ya Kiebrania yanasema. Kwa hiyo, hapa kuna mambo muhimu katika njia ya safari ambayo huturuhusu kuhitimisha kwamba Abrahamu alitoka Uru, kijiji kilichokuwa kaskazini ambacho kiliitwa Wakalda kwa sababu ya Waaramu wa kaskazini waliokuwa wakiishi huko wakati wake.

Kwa hivyo, hoja kutoka kwa majina ya kibinafsi. Hii inachanganya kidogo. Ikiwa hupati, usijali kuhusu hilo.

Nadhani kuna mambo mengine ambayo ni muhimu zaidi, lakini Abrahamu ana jamaa watatu. Mmoja aliitwa Serugi, na mwingine Nahori, na wa tatu aliitwa Tera. Hawa jamaa wote watatu wana majina yanayofanana na majina ya miji ya kaskazini.

Serugi ni jina sawa na jiji ambalo liko katika eneo hilo liitwalo Paddan Aram. Nahori ni jina sawa na jiji la Mesopotamia ya juu kwenye au karibu na Mto Kabur. Tera ni jina sawa na jiji la kaskazini pia.

Kwa hivyo, usipoipata, hapa kuna mwonekano mwingine wa haraka kwenye ramani. Hapa juu katika eneo hili la Padan Aram, tuna majiji matatu ambayo yanafanana na majina ya watu wa ukoo wa Abrahamu. Hii ni muhimu.

Wakati wa Ibrahimu, yaani 2100 BC, alitoka Uru wa Chasdu, na tulichonacho ni katika eneo hili hapa jamaa watatu ambao majina yao ni sawa na miji. Sasa, hiyo haimaanishi kwamba jamaa zake ni sawa na jiji. Ina maana kwamba wanashiriki jina moja.

Kwa hiyo, tukiwa na hilo akilini, tunakuambia kwamba watu wa ukoo wa Abrahamu wana majina ambayo ni sawa na majiji katika eneo la kaskazini, na kujenga pendekezo fulani kwamba ni kaskazini ambako Abrahamu alitoka, si kusini. Tuache haya twende kwenye hoja za jiografia. Kwa hivyo, hapa kuna ramani ambayo ninaweza kukuonyesha.

Hapa kuna Aram-Naharaim maarufu, Aramu ya mito miwili. Kwa hiyo, kwenye ramani hii, hii ni kanda. Ramani hii inaweza kutumika.

Nitakachofanya ni kurejea kwenye ramani hii na kuitumia kukuonyesha ya kwamba kwa mara nyingine tena, kama Ibrahimu angeenda kutoka Uru chini hadi hapa, basi swali linalokuja, kwa nini duniani angeenda mpaka hapa Harani? Kama Ibrahimu alikuwa akisafiri na mamia ya watu, jambo ambalo yeye alikuwa kweli, tunajua tunapofikia Mwanzo ya kwamba Ibrahimu alikuwa na watumishi wengi sana hata alikuwa na jeshi lake binafsi la kijeshi, na kwa hakika walishinda jeshi hapa kutoka eneo hili la kaskazini. Je, angewezaje kuvuka mito hii angalau mara tatu na mamia ya watu na mamia na mamia ya wanyama? Haina maana yoyote. Hakika, mtu hushangaa jinsi ambavyo hata angeweza kufanya hivyo kwa sababu, angalau, angalilazimika kuvuka Mto Frati hapa, kuvuka mto Balaki hapa ili kufika Harani.

Kisha, baada ya kufika Harani wakati baba yake alipokufa, ingemlazimu kuvuka tena Balaki. Kisha ingemlazimu kuvuka mto Eufrate tena. Kwa kwenda Harani, jambo ambalo andiko linasema alifanya, na vilevile kwa kungoja baba yake afe, Abrahamu angalipaswa kuvuka mto mara nne na mamia ya watu katika msafara wake, pamoja na idadi kubwa zaidi ya wanyama.

Inaonekana kuwa haiwezekani kueleza kwa nini angeenda Harani. Vema, si pendekezo langu tu, bali pendekezo la wengine pia, kwamba hiyo ni kwa sababu Uru wa Chasdu si mji mkuu wa Uru upande wa kusini, bali ni mji mdogo hapa juu katika

eneo hili la mashariki mwa Harani. Kwa hiyo Ibrahimu akaenda Harani kwa sababu ni mahali hapo ulipoenda kutoka mashariki hadi magharibi ndipo ulipovuka mto.

Kwa maneno mengine, alama ya kikabari ya jiji la Harani inaonekana hivi kwa sababu ilikuwa mahali pa kuvuka, na kila mtu aliyekuwa akienda kutoka mashariki hadi magharibi au magharibi hadi mashariki angevuka mto huko Harani kwa sababu walikuwa na mashua huko. Watu wangevuta majahazi. Abrahamu alienda Harani kwa sababu palikuwa mahali ambapo angeweka idadi kubwa ya watu wa familia yake na pia wanyama kwenye mashua ili kuwavusha mtoni.

Kwa maneno mengine, Harani ilikuwa njiani. Kwangu mimi, hii ni hoja yenye nguvu sana inayoeleza kwamba Ibrahimu hakuja kutoka kusini bali kaskazini. Kuna hoja zingine pia ambazo naweza kuzitaja.

Labda ninaweza kulipitia hili katika dakika chache zijazo, labda sivyo. Tuna baadhi ya ushahidi, na wao ni wachache papa hapa, na kupendekeza kuwa eneo la Chasdu ni kaskazini. Sasa, ushahidi ni wa kuhitimisha, lakini inaonekana kupendekeza kwamba Chasdu iko kaskazini, sio kusini.

Lakini tunazo hoja zingine ambazo nadhani ni za kuhitimisha zaidi. Kwa hiyo acha nituelekeze kwenye baadhi ya vifungu muhimu vya Biblia, hasa Mwanzo sura ya 24 na sura ya 28, ikiwa ninakumbuka vizuri. Katika Mwanzo sura ya 24, Abrahamu ni mzee sana, na hivyo anamtuma mtumishi wake kumtafutia Isaka wake.

Na angalia pamoja nami katika sura ya 24, mstari wa 10, mtumishi alichukua ngamia kumi kutoka kwa ngamia wa bwana wake, na akaondoka na aina mbalimbali za vitu vyema vya bwana wake mikononi mwake, na akasimama, na tafadhali angalia kwa uangalifu, tafsiri ya Biblia ninayotumia ni New American Standard, na inatafsiri Mesopotamia. Nijuavyo, ndivyo tafsiri za Kiingereza zinavyoelekea kufanya. Sio Mesopotamia, ni Aram-Naharaim, na tunajua kwa hakika mahali Aram-Naharaim ilipo.

Rudi nami kwenye ramani. Je, unaona kwenye ramani Aram-Naharaim? Hapo ndipo Mesopotamia ilipokuwa. Mesopotamia sio Mesopotamia.

Ni Aram-Naharaim, na hiyo hapo kwenye ramani, na hakuwezi kuwa na mzozo wowote kuhusu hili kwa jinsi ninavyohusika. Alikwenda Aram-Naharaimu, na tazama katika mstari wa 10, alikwenda kwenye mji wa Nahori. Vema, hatujui tu mahali hasa Aram-Naharaimu ilikuwa, lakini pia tunajua kwamba kulikuwa na mji huko uitwao Nahori.

Kwa hiyo, inaonekana kwangu bila ubishi kwamba Ibrahimu alimtuma mtumishi wake papa hapa, ambapo ndipo hasa ninapopendekeza kwamba Ibrahimu aende, na hivyo inaonekana kwangu kwamba andiko liko wazi kabisa kwamba wakati Ibrahimu

alipotuma kuwatafutia wanawe mke, alikwenda haswa katika eneo ambalo yeye mwenyewe alitoka. Kwa hivyo, endelea nami kwa sababu karibu tuko tayari kumaliza jambo hili. Tutaenda kwenye Mwanzo 28.

Sasa, si Ibrahimu kumpatia Isaka mke, bali ni Isaka kumpatia Yakobo mke. Na hivyo, katika sura ya 28, Isaka anamwambia Yakobo, usichukue mke kutoka kwa binti za Kanaani. Lakini katika mstari wa 2, anasema, nenda Padan-aramu, kwenye nyumba ya Betheli, baba ya mama yako.

Naye asema, kutoka huko, chukua mke kutoka kwa binti za Labani, ndugu ya mama yako. Na kwa hivyo, jambo ambalo ninakuwekea katika sura ya 28 ya Mwanzo ni kwamba Paddan Aram, hakuna anayepinga kwamba Paddan Aram ni eneo kati ya mito ya kaskazini. Kwa hiyo, katika sura ya 24, anakwenda Aram-Naharaim.

Hakuna anayebisha kuwa huko ni kaskazini. Katika sura ya 28, anaenda Paddan Aram. Hakuna anayebisha kuwa iko kaskazini.

Tunaporudi kwenye Mwanzo 11 na kusoma kuhusu Ibrahimu kuondoka, kifungu kinatukumbusha kwamba popote alipotoka, nchi ya kuzaliwa kwake ilikuwa kaskazini. Inaniongoza kuhitimisha, kwa hiyo, kwamba ninapojaribu kwa bidii kadiri niwezavyo, ni vigumu kwangu kutoeleza uhakika kwamba Abrahamu alitoka Uru kaskazini, ambako ndiko hasa ambapo Waaramu wanatokea mara ya kwanza. Sasa, nina habari kidogo pia kwa ajili yako.

Na habari hiyo ni kwamba wakati Abraham anaonekana hapa kaskazini, sasa kumbukumbu za Ebla zimetuambia kwamba kuna jiji, labda ni kijiji, ni kijiji ambacho kipo hapa katika eneo hili la kaskazini ili kile tulicho nacho sasa ni ushahidi wa kiakiolojia wa Uru ambayo kwa kweli inatajwa kaskazini. Huenda au isiwe Uru ile ile ambayo Abrahamu alitoka. Lakini inaonekana kwangu kama tuna ushahidi wa kupendekeza kwamba Ibrahimu alitoka kaskazini, na hiyo ni rahisi sana kwetu kama Waandishi wa Biblia kwa sababu Waaramu wanapotokea, wanatokea kaskazini.

Na kwamba tunayo majina haya yote ya maeneo ya Aramu huko kaskazini, ili kile ambacho ningetoa kama hitimisho kwako kwenye video hii, video hii mahususi ni, nadhani ushahidi ni mkubwa sana kwamba Ibrahimu alikuwa wa dondoo la Kiaramu. Labda hawakuwaita Waaramu wakati huo. Labda waliwaita Akhlam. Lakini kwamba Ibrahimu alitoka katika dondoo la Kiaramu, kwamba Ibrahimu alitoka Uru ya kaskazini, na kwamba nchi ya wazee wa ukoo iko kaskazini mwa Mesopotamia, ambayo ndiyo sababu hasa Mwanzo inawahusisha na Waaramu.

Ninaamini kuwa hiyo ndiyo asili yao ya kabila, hata kama wakati wa Ibrahimu, neno Kiaramu halikutumiwa kwao. Zinafanana na Kiaramu. Ningesema kwamba kitabu cha Mwanzo kina kiasi cha kuvutia cha ushahidi unaoonyesha kwamba mababu wa Waebrania walitoka kwenye dondoo la Kiaramu, na kwa hivyo, ningependekeza nchi

ya wahenga iko kaskazini mwa Mesopotamia, kama ilivyo Uru kaskazini mwa Mesopotamia. Hata katika Yoshua 24:2-3, anasema kwamba nchi yao ilikuwa Aram-Naharaimu, na hakuna anayepinga kwamba Aram-Naharaimu ni Aramu upande wa kaskazini.

Kwa hiyo, pamoja na hayo, ninaweza kufunga mjadala huu, na tunaweza kujiandaa kwa ajili ya hotuba inayokuja au majadiliano yanayokuja, ambayo ni harakati kubwa zaidi ya watu, labda, katika historia ya dunia, Harakati ya Watu wa Bahari. Kwa hiyo, pamoja na hayo, tunaweza kumalizia mhadhara huu na kujitayarisha kwa ajili ya nyingine kuhusu Harakati za Watu wa Bahari. Asante kwa umakini wako.

Huyu ni Dk. Don Fowler katika mafundisho yake juu ya Asili za Agano la Kale. Hiki ni kipindi cha 13, Vikundi vya Watu, Habiru, na Waaramu.